

IULIAN ANTONESCU – REPREZENTANT DE FRUNTE AL ISTORIOGRAFIEI ȘI MUZEOLOGIEI ROMÂNEȘTI (70 de ani de la naștere)

IOAN MITREA

S-au împlinit de curând 70 de ani de la nașterea lui Iulian Antonescu, important arheolog și istoric, muzeograf de excepție, iubitor de poezie și literatură în general, de teatru și muzică, mare orator, personalitate de marcă a culturii românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Născut la Piatra Neamț¹, la 26 iulie 1932, a fost unicul fiu al Eugeniei și al lui Gheorghe Antonescu, o familie cu tradiții intelectuale. Mama profesoară, tatăl ofițer superior în Regimentul 30 Artilerie cu sediu la Chișinău s-au preocupat îndeaproape de educația și formarea spirituală a unicului fiu. A urmat primele clase primare la Chișinău, apoi după răpirea Basarabiei în 1940 și-a continuat ciclul primar la Școala de băieți nr. 1 „Lascăr Catargiu” din Târgu Neamț. Urmând deplasările tatălui, impuse de natura funcției de ofițer superior, dar mai ales de vremurile de război, după ce în toamna anului 1942 a reușit primul la examenul de admitere la Liceul „Petru Rareș” din Piatra Neamț, și-a continuat studiile liceale la Liceul „B.P. Hașdeu” din Chișinău, apoi la Colegiul Național „Carol I” din Craiova și în cele din urmă le încheie, acolo unde le începuse, la Liceul „Petru Rareș” din Piatra Neamț. Foile sale matricole dovedesc că din clasa I a școlii primare și până la absolvirea liceului a fost în fiecare an premiant, obținând rezultate excepționale la învățătură, depășind cu mult nivelul claselor din care a făcut parte, impresionându-și profesorii, inclusiv pe cei de matematică, disciplină de care se simțea mai puțin atras. Unei profesoare ce îl medita în primii ani de școală i-a spus: „mata ești frumoasă, dar matematica-i tare urâtă”².

Cei care l-au cunoscut ca elev, sau apoi ca student, mărturisesc că Iulian Antonescu era, în clasa sa, în grupa de studenți, cel mai cult, o minte enciclopedică, cel mai prietenos și mai simpatice prin umorul pe care-l degaja, prin vorba de spirit care bine-dispunea pe oricine, chiar și pe cei mai „reci” profesori sau colegi. După cum remarcă unul din dascălii săi, istoricul D. Almaș, Iulian Antonescu „și-a format, încă din adolescență, un stil de viață: să spună adevărul glumind. Horațiana formula: «ridendo dicere verum», era temeiul vieții lui spirituale”³.

Deși părinții l-au orientat și îndrumat cu o perseverență de invidiat spre medicină, treptat lecturile sale, orizontul cultural pe care și l-a format și nu mai puțin vocația, l-au împins pe poarta mare ce ducea în grădina muzei Clio. La această decizie a contribuit, după părerea noastră, decisiv „dosarul” de cadre „marcat” de tresele colonelului-tată, un brav comandant de oști care „a îndrăznit” să lupte cu subordonații săi împotriva armatei sovietice în anii 1941-1944. Deși la examenul de admitere la medicină a obținut una din primele medii, a fost respins din cauza „dosarului”. Părinții lui Iulian Antonescu credeau atât de mult în cariera de medic a fiului lor, încât în noua casă, cu peste 20 de camere și anexe, construită la Piatra Neamț, prin proiect rezervaseră o parte pentru cabinetul „domnului doctor”. Peste

¹ Datele biografice au fost preluate, în majoritate, din vol. **Iulian Antonescu – spirit universal**, coordonare și redactare Eugenia Antonescu, Marcel Drăgotescu, Ioan Mitrea, Vaslui, 2001, p. 37-40.

² Dumitru Almaș, **In memoriam**, în vol. **Iulian Antonescu și dreptul la neuitare**, București, 2002, p. 83.

³ **Ibidem**, p. 84.

ani, mai exact în 1961, cel care a „trădat”, medicina și a optat pentru istorie, cu acordul familiei a donat statului casa nouă din Piatra Neamț în vederea organizării unui muzeu de științe naturale.

Devenit student la Istorie în 1951, Iulian Antonescu, încă din primul an a fost remarcat de către profesorii Facultății de Istorie de la Universitatea „C.I. Parhon” din București. Beneficind de îndrumarea unor mari profesori, precum Dionisie M. Pippidi, Emil Condurache, Ion Nestor, D. Tudor, Gh. Ștefan, D. Berciu etc., toți l-au îndrăgit și l-au apreciat, arătându-se uimiți de inteligența sa, de larga informație, căpătată și din cărți care nu circulau în mod curent; de logica și puterea sa de sinteză, de capacitatea de a desluși și reține cauzalitatea fenomenelor istorice. Ca student, mărturisea mai târziu Iulian Antonescu, a avut acces la bogata bibliotecă personală a profesorului-savant D.M. Pippidi, bibliotecă care îngloba și o parte din tezaurul bibliotecii ce aparținuse marelui istoric N. Iorga. La seminarii, la examene, la sesiunile științifice studențești etc., Iulian Antonescu s-a impus prin informația științifică, arta exprimării, dovedind încă de atunci talent oratoric de excepție. S-a impus prin capacitatea de a analiza fenomenele și precesele istorice, prin memoria sa excepțională, capabil fiind să rețină și reproducă pasaje întregi din autori antici greco-romani sau din cronicarii medievali.

Distinsul profesor care a fost D. Almaș, mărturisea că la unul din examenele susținute de Iulian Antonescu, după ce acesta și-a expus subiectele, realizând o scripitoare incursiune în istoria universală, dovedind o erudiție de invidiat, un exemplu, rar întâlnit, de stăpânire a unei bogate bibliografii și de interpretare a documentelor și izvoarelor istorice, unul dintre profesorii din comisia examinatoare a spus: „acest student merită să stea dincoace de catedră și noi în locul lui”.

Cunoscutul istoric acad. Florin Constantiniu, coleg de grupă cu Iulian Antonescu, afinna la un simpozion științific următoarele: „Cred că nu voi nedreptăți pe nimeni, spunând că în promoția noastră, Iulian Antonescu a avut orizontul de cunoștințe cel mai larg, că a venit în facultate cu o cultură enciclopedică”. Într-adevăr Iulian Antonescu venise în facultate cu un bogat volum de cunoștințe în domeniul istoriei. Ca student și-a îmbogățit cunoștințele în special în domeniul antichității greco-romane și al istoriei medievale. Într-o vreme când singura sursă de informație recomandată oficial studenților era istoriografia sovietică, Iulian Antonescu se adăpa copios din celebra colecție *L'evolution de l'humanité*, dirijată de marele istoric Henri Berr. Același istoric Florin Constantiniu spunea că Iulian Antonescu, „fără să știe – întrucât nu avea acces, ca și toți colegii săi, la noile reviste occidentale, interzise de regimul comunist, se afla la jumătate de drum între Henri Berr și școala de la «Annales» a lui Lucien Febvre și Marc Bloch. Era o adevărată performanță pentru un student al Facultății de Istorie din România anilor '50”⁴. Toți cei care l-au cunoscut, profesori și colegi, au spus-o, ori de câte ori au avut ocazia, că Iulian Antonescu a fost un student de excepție la Facultății de Istorie a universității bucureștene.

Deși a absolvit facultatea cu „diplomă de merit” în iunie 1956, într-o promoție de excepție care a dat arheologiei și istoriografiei românești nume de rezonanță, precum regretatul prof.univ.dr. Adrian Rădulescu, acad. Florin Constantiniu, prof.univ.dr. Viorica Moisuc, prof.univ.dr. Panait I. Panait și mulți alții, Iulian Antonescu, din cauza aceleiași „dosar” nefavorabil, din care răzbătea originea sa „nesănătoasă” ca fiu de colonel în armata „burgheză”, a fost repartizat într-un sat de pe malul Prutului.

⁴ Florin Constantiniu, *Câteva dintre lecturile de student ale lui Iulian Antonescu*, în vol. Iulian Antonescu: o viață dăruită istoriei și muzeografiei, București, 1997, p. 41.

⁵ Ibidem.

După un an de la terminarea facultății, timp în care a fost într-un fel de șomaj neoficial, începând cu 1 aprilie 1957 Iulian Antonescu a fost numit director al Muzeului regional Bacău, muzeu existent doar pe hârtie, în decizia de numire, fără sediu și mai ales fără patrimoniu. Singura instituție muzeală în acea vreme, din fosta regiune Bacău, era Muzeul de istorie (în fapt de arheologie) din Piatra Neamț, ce ființa încă din 1934, grație strădaniilor și pasiunii preotului-arheolog Constantin Mătasă.

Numirea ca director al unei instituții muzeale practic inexistente a fost pentru Iulian Antonescu o adevărată provocare. Îndrumat, sprijinit moral și științific, de foștii săi profesori, s-a hotărât să înceapă o susținută activitate de cercetare, de strângere de material muzeistic. Fără îndoială calea de urmat era cercetarea arheologică⁶. Cunoștea în oarecare măsură tehnica cercetării arheologice, întrucât în anii studenției participase, alături de alți colegi, la cercetările arheologice de la Traian-Zănești, jud. Neamț, sub îndrumarea distinșilor arheologi Hortensia și Vladimir Dumitrescu, precum și a lui Comeliu Mateescu.

Încă în primul an de activitate la muzeu, în toamna lui 1957, sub îndrumarea științifică a lui Vladimir Dumitrescu, a început cercetările arheologice de la Gabăra-Porcești (azi Moldoveni) în județul Neamț, unde a descoperit o importantă așezare și o necropolă aparținând dacilor liberi de la est de Carpați, monumente arheologice ce datează din secolele II-III.

În 1960 a inițiat cercetările arheologice de la Aldești-Onișcani, unde a descoperit dovezi de locuire și resturi de cultură materială din epoca eneolitică (cultura Cucuteni), din secolele II-III și din secolele IX-X. Tot în 1960 a început cercetările în așezarea aparținând dacilor liberi, din secolele II-III, de la Călugăra-Bacău.

În 1961 a participat la cercetările arheologice de la Barboși-Galați, conduse de universitarul ieșean N. Gostar, iar în 1965 a recuperat un important depozit, format din 353 de piese de fier, care s-a dovedit în urma unei atente analize că aparține lumii celților din secolele II-I î.Hr.⁷.

În 1967 Iulian Antonescu a început cercetările arheologice la Curțile domnești din Bacău, reușind localizarea acestora în teren, în fapt dezvelindu-le, apreciind, pe drept, că ne aflăm în fața unei reședințe voievodale din vremea lui Ștefan cel Mare. În suprafața cercetată a dezvelit și importante resturi de cultură materială ale unor așezări daco-romane (sec. IV-V) și respectiv străromânești (sec. VI-VII).

Multe din cercetările inițiate de Iulian Antonescu, ca de exemplu cele de la Bacău-Curtea domnească, au fost continuate de colaboratorii săi⁸.

Ca director de muzeu și adevărat arheolog a sprijinit financiar și activitatea de cercetare de pe alte șantiere arheologice din țară, precum cele de la Ripiceni-Botoșani și Bratei, jud. Sibiu. Avea o tactică proverbială prin care reușea să obțină de la autorități fonduri importante pentru cercetările arheologice. Vorbim despre această latură a activității sale, întrucât și semnatarul acestor rânduri, ca și alți colegi, a avut asigurate, datorită lui Iulian Antonescu, fondurile necesare unor importante cercetări arheologice. Vorbim despre aceasta cu oarecare „nostalgie” dacă avem în vedere că în ultimii ani autoritățile județene nu mai

⁶ Ioan Mitrea, *Iulian Antonescu și arheologia românească*, în vol. *Iulian Antonescu și dreptul la neuitare*, București, 2002, p. 91-98.

⁷ Iulian Antonescu, *Depozitul de obiecte de fier din comuna Negri-Bacău și implicațiile sale istorice*, în *Carpica*, I, 1968, p. 187-197; Mircea Babeș, *Die Poenesti-Lukașevka Kultur*, Bonn, 1993, p. 110-115; Silvia Teodor, *Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î.Hr.*, București, 1999, p. 101-116.

⁸ Alexandru Artimon, Ioan Mitrea, *Bacău – reședință voievodală*, Bacău, 1996.

asigură fonduri destinate cercetării arheologice. Practic de câțiva ani aproape că nu se mai fac cercetări arheologice în județul Bacău.

O parte din rezultatele cercetărilor sale arheologice, precum cele de la Gabăra-Porcești, Negri și Bacău-Curțile domnești, au fost publicate în reviste de specialitate, intrând în circuitul științific. Din păcate multe din rezultatele cercetărilor sale nu au fost valorificate științific, rămânând până azi, în mare parte, inedite.

Deși arheolog pasionat și priceput a fixat puțin pe hârtie, fiind prin excelență un „spirit oral”. Încercând o formulă sintetică, considerăm că *Julian Antonescu rămâne un model socratic al arheologiei românești*.

Că a fost un distins istoric, o dovedește, în primul rând, lucrarea sa de licență, **Libertii în societatea romană a secolelor I-II⁹**, elaborată sub îndrumarea științifică a savantului D.M. Pippidi, lucrare publicată postum, în anul 2000, și care își păstrează și azi prospețimea, valoarea documentară, bazată în primul rând pe izvoarele literaturii romane. Valabile rămân și concluziile pertinente ale unui tânăr istoric în devenire, care nu împlinise încă 24 de ani.

Julian Antonescu nu și-a ales o temă la îndemâna oricărui student, despre lupta de clasă în antichitate de exemplu, sau despre exploatarea sclavilor ori războaiele de cuceriri ale Romei..., teme la modă într-o epocă dominată de dogmatism, ci un subiect delicat, pretențios care nu putea fi realizat fără cunoașterea profundă a izvoarelor în limba latină și a realizărilor istoriografiei moderne îndcosebi occidentale. Baza documentară a lucrării o constituie, în primul rând, izvoarele antice, scrierile lui Cicero, Suetonius. Plinius cel Bătrân. Plinius cel Tânăr, Tacit, Horațiu și alții, citite în original, dar și cunoașterea unor sinteze ale unor mari istorici moderni precum J. Marquardt, P.F. Girard, A.M. Duff, Th. Mommsen etc. Semnificativ este faptul, rar în epocă, că lipsesc din aparatul critic lucrările lui Marx și Engels.

Citind lucrarea la care ne referim este impresionant cum un student, într-o epocă de închistare intelectuală și dogmatism feroce a abordat diversele fațete ale temei amintite, cum a reușit să deslușască resorturile evoluției unei categorii sociale dintre cele mai dinamice și remarcabile din societatea romană, mai ales din epoca de apogeu a Imperiului roman. În lucrare, cu o profundă înțelegere a informațiilor din izvoarele scrise antice, cu o putere de analiză și o remarcabilă viziune integratoare, autorul prezintă pe larg, convingător, locul și rolul libertilor în viața economică, în armată, în știință și cultură.

Roma în epoca sa de apogeu a datorat mult acestei categorii sociale care erau libertii.

Lucrarea **Libertii în societatea romană a secolelor I-II** evidențiază calitățile de istoric ale lui Julian Antonescu, fiind o importantă contribuție românească la cunoașterea structurilor sociale ale celui mai mare imperiu al antichității. Distinsul istoric, prof.univ.dr. Panait I. Panait, afirma că „*această lucrare este un model* și în același timp o dovadă a capacității istoriografiei românești de a sparge chingile controlului politic în cei mai aprigi ani ai totalitarismului comunist”¹⁰.

Textul lucrării la care ne-am referit dovedește că Julian Antonescu scria tot atât de frumos pe cât vorbea. Păcat că nu a scris mai mult, „risipindu-se”, deseori benefic, în multe alte direcții ale culturii românești, între care și domeniul muzeologiei sau activității universitare.

Alte câteva articole pe teme de arheologie, evidențiază în primul rând viziunea istorică și concluziile desprinse pe baza analizei materialelor arheologice descoperite, punând

⁹ Julian Antonescu, **Libertii în societatea romană a secolelor I-II**, Constanța, 2000.

¹⁰ Panait I. Panait, **Julian Antonescu și reconstituirea unor aspecte ale antichității romane**, în vol. **Julian Antonescu și dreptul la neuitare**, București, 2002, p. 37.

în lumină capacitatea de analiză și sinteză istorică. Reușea să treacă dincolo de prezentarea „tehnicistă”, dincolo de materialul arheologic în sine, de amănuntele nesemnificative, reușea să formuleze ipoteze, considerații și concluzii istorice pertinente. Și din acest punct de vedere Julian Antonescu rămâne un model.

Personalitatea lui Julian Antonescu nu poate fi definită în toată amplitudinea dimensiunilor sale dacă pe lângă atributele de pasionat și distins istoric, arheolog și mare muzeograf, nu este evidențiată și activitatea sa universitară¹¹. Deși scurtă, din motive independente de voința sa, activitatea universitară a lui Julian Antonescu este deosebit de relevantă.

În profesorul de la catedra universitară, în cadrul Facultății de Istorie-geografie de la Institutul Pedagogic de 3 ani din Bacău, se contopeau într-o sinteză armonioasă și o armonie desăvârșită, pregătirea excelentă în domeniul istoriei cu erudiția și elocința.

De la prima lecție în fața studenților se impunea printr-o erudiție și elocvență rar întâlnite, care te marcau pentru toată viața. Memorabile pentru generații de studenți au rămas lecțiile sale despre lumea sumeriană, despre „omul lutului” din legendara Mesopotamie, despre egiptul faraonilor, Atena din vremea lui Pericle, Roma și Imperiul roman din vremea lui Traian cuceritorul Daciei, sau din vremea împăratului-filozof Marcus Aurelius.

La fel de atractive erau lecțiile sale despre Franța merovingienilor, Franța regelui-soare, sau Anglia lui Henric II Plantagenetul. Dascăl cu o memorie proverbială, cita pasaje întregi din izvoarele antice și medievale sau recita din Homer, din Ramayana și Mahabharata, din Tagore, Baudelaire și Apollinaire, din versurile trubadurilor provençali din secolul al XII-lea.

S-a impus de la catedra universitară prin talentul său oratoric prin care valorifica exemplar bogatul volum de informație istorică pe care îl acumulase prin mii și mii de ore de lectură.

Ca unul care l-am ascultat de sute de ori, la cursurile ținute studenților, în sesiunile științifice, în nenumăratele conferințe, nu exagerăm dacă afirmăm că Julian Antonescu a fost unul din cei mai desăvârșiți oratori ai anilor 1957-1990, un iscusit meșter al cuvântului rostit, numele său stând cu demnitate și îndreptățire alături de marii corifei ai elocinței românești, din rândurile cărora amintim doar pe Take Ionescu, N. Iorga, V. Pârvan, N. Titulescu și G. Călinescu.

Toți cei care i-au ascultat lecțiile universitare, comunicările științifice, conferințele, probabil vor fi de acord cu noi când afirmăm că Julian Antonescu a fost un ultim mare orator și spirit enciclopedic românesc al veacului XX.

În calitate de director de muzeu la Bacău, apoi director al Direcției Muzeelor din C.C.E.S. din 1971 și președinte al Comitetului Național I.C.O.M., Julian Antonescu s-a dovedit a fi un muzeograf de excepție¹², cu o vocație deosebită pentru acest domeniu. Stau mărturie în acest sens articolele sale pe teme de muzeologie și multe din expozițiile unor mari muzee din țară la realizarea cărora, sub aspect tematico-științific și expozițional și-a adus o importantă contribuție. Avea știința punerii în valoare a exponatelor, a valorificării muzeografice a fiecărui obiect arheologic sau document istoric. Și-a asumat răspunderea și

¹¹ Ioan Mitrea, **Julian Antonescu universitarul**, în vol. **Julian Antonescu: o viață dăruită istoriei și muzeografiei**, București, 1997, p. 47-50.

¹² Mircea Petrescu-Dîmbovița, **Julian Antonescu: o viață dedicată muzeografiei românești**, în vol. **Julian Antonescu și dreptul la neuitare**, București, 2002, p. 19-22; Gelcu Maksutovici, **Muzeograful Julian Antonescu**, în vol. citat mai sus, p. 67-70.

riscul de a prezenta în muzee harta întregului pământ românesc, într-o vreme în care nume precum Basarabia, Herța, nordul Bucovinei nu erau scrise sau pronunțate.

Vocația sa pentru cultură s-a concretizat și în traduceri, mai ales din poezia medievală franceză, a scris poezie, a fost un ales colaborator al revistei *ATENEU*, un timp fiind membru în Colegiul de redacție.

După decembrie 1989 a fost marginalizat în noul Minister al culturii, acuzat pe nedrept de compromisuri cu vechiul regim. S-a stins din viață la 24 ianuarie 1991, lăsând în urma sa amintirea unui soldat credincios al culturii românești¹³.

Julian Antonescu – représentant d'élite de l'historiographie et de la muséologie roumaine **- Résumé -**

L'auteur présent quelques aspects concernant la vie et l'activité d'Julian Antonescu (1932-1991), un remarquable archéologue, historien et muséologue, personne cultivée. On présent des dates concernant sa formation comme archéologue et historien, l'activité d'organisation des recherches archéologiques, l'activité universitaire et dans la réseau muséographique.

Par tout ce qu'a réalisé Julian Antonescu, il reste un représentant d'élite de l'historiographie et de la muséologie roumaine, une personne cultivée remarquable.

¹³ Pentru cei interesați să cunoască mai mult despre viața și activitatea lui Julian Antonescu, menționăm că în ultimii ani, după trecerea sa prea timpurie în lumea umbrelor, s-au tipărit mai multe lucrări între care menționăm: vol. **Julian Antonescu: o viață dăruită istoriei și muzeografiei**, București, Editura Orion, 1997, 88 pp. (în care sunt cuprinse articole semnate de Vasile Boroneanț, Iulian Crețu, Dumitru Almaș, Panai I. Panait, Viorel Căpitanu, Florin Constantin, Constantin Buzdugan, Ioan Mitrea, Victor Mitocaru, Aurel Moldoveanu, Radu Ciuceanu, Radu Cârneci, Jenică Ciută și Georgeta Penelea); vol. **Julian Antonescu – spirit universal**, coordonare și redactare Eugenia Antonescu, Marcel Drăgotescu, Ioan Mitrea, Vaslui, Editura „Cutia Pandorei”, 2001, 256 pp. Și vol. **Julian Antonescu și dreptul la neuitare**, București, Editura Maiko, 2002, 136 pp. (cuprinzând articole semnate de Radu Florescu, Răzvan Theodorescu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Mircea Petrescu-Dîmbovița, Ștefan Cazimir, Nicoleta Amăutu, Panait I. Panait, Maria Dogaru, Zoe Stoicescu Apostolache, Virgiliu Z. Tondorescu, Elena Istrătescu, Marcel Drăgotescu, Gelcu Maksutovici, Vasile Mărculeț, Ștefan Emil Lelupiu, Dumitru Almaș, Alexandru Artimon, Ioan Mitrea, Maria Apetrei, Dumitru Bărlădeanu, Vasile Ursachi, Domnița Hordilă, Constantin Tărăbuș, Minodora Ursachi, Gheorghe A.M. Ciobanu, Mihai Andone, Margareta Titarev, Cecilia Pal și Eugenia Antonescu. În realizarea ultimelor două lucrări, precum și în organizarea altor activități, un rol important l-a avut Fundația Cultural-Științifică „Julian Antonescu”, înființată la Bacău în 21 martie 2000.